

מאמר א

ביאת המשיח וחובת הציפייה לביאתו

מפתח מפורט - מאמר א

בענין האמונה בביאת המשיח וחובת הציפייה לביאתו

ז. ישוב הסוגיות בזה, עפ"י החילוק בין גאולת בעיתה לגאולת אחישנה. ומציין בהערה שיש החולקים על הישוב בזה.

ח. הוכחה מפשטות הגמ' בסנהדרין שיכול המשיח לבוא בכל רגע.

ט. הוכחות מכמה ראשונים ופוסקים דסבירא להו שאין בכלל הציפייה למשיח לרצות שיבוא עכשיו ממש.

י. גדר חובת הציפייה לביאת המשיח לשיטת הראשונים הנ"ל, דצריך לצפות שיבוא מתי שיבוא.

יא. סיכום השיטות שהובאו בהגדרת חובת הציפייה למשיח.

יב. מצדד להחמיר באופן הקיום למעשה של חובת הציפייה מכמה טעמים.

יג. דברי סיום בענין הציפיה לביאת המשיח, בביאור תפילת 'שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו', וכן תפילת 'ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים'.

יד. דברי החת"ס דהמשיח נמצא בכל דור ודור, ואינו יודע שהוא המשיח.

א. הצעת ג' ספיקות בגדרי חובת הציפייה לביאת המשיח.

ב. מקורות דין הציפייה לביאת המשיח, מן הכתובים ומדברי הגמ' והרמב"ם. ומדקדק ומעיר בדברי הרמב"ם בזה.

ג. המובא בשם הגרי"ז זצ"ל שיש חיוב לצפות לביאת המשיח 'כל יום כל היום' שיבא באותו הרגע. ופושט חלק מן הספיקות הנ"ל (אות א) לפי דבריו.

ד. פושט גם את הספק הראשון דאין חובה להמתין לביאתו אלא רק לצפות לו בליבו, ומוכיח כן בכמה הוכחות. ומסיק דמ"מ העומד ומצפה ממש, ודאי מקיים מצוות הציפייה למשיח בהידור.

ה. מבאר בדעת הרמב"ם שהציפייה לביאת המשיח אינה רק מצוות ציפייה, אלא הוא גם חלק מחובת האמונה בו על ידי ידיעת עומק עניינו כראוי, ומיישב לפ"ז את כל דברי הרמב"ם.

ו. בירור הסוגיות האם יתכן שיבוא המשיח בכל יום.

מאמר א

בענין האמונה בביאת המשיח, וחובת הציפייה לביאתו

הצעת הנדון

א. הנה^א חובת הציפייה לביאת המשיח שיבא ויגאלנו במהרה - ידועה לכל (ולקמן אות ב, הובאו המקורות לכך). ויש להסתפק בגדרי חובה זו בג' ספיקות, א: האם 'לצפות' לביאת המשיח פירושו להיות **ממתין** לביאתו, או **רק להרגיש** רצון ותקווה לביאתו, ואפילו תוך כדי שאר עסקיו. ב: מה הוא תוכן הציפייה. כלומר, אם ננקוט ש'לצפות' היינו להמתין, יל"ע על ידי מה חשיב שהאדם 'ממתין' לביאת המשיח. ולצד השני הנ"ל ד'לצפות' היינו לרצות, גם כן יל"ע על ידי **אלו** מחשבות או הרגשות נחשב האדם ל'מצפה'. ג: כמה פעמים צריך אדם להיות 'מצפה לישועה' בכדי להיות בכלל גברא ה'מצפה' לישועה. פעם אחת בחייו; פעם בשנה; פעם ביום או שמא תמיד. ולהלן בס"ד יתבארו גדרי דין זה על נכון, ובסיום הדברים (אות יא) יובא בקצרה סיכום הדברים.

מקורות חיוב האמונה בביאת המשיח, והציפייה לבואו

ב. והנה מקור חובת הציפייה לביאת המשיח מן הכתובים, הוא בדברי הנביא (חבקוק ג, ג) 'כי עוד חזון לחזון ולמועד ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר', וכתוב זה

^א חלקים נכבדים מכל הכתוב בחלקו הראשון של מאמר זה, הינם עפ"י המקורות שראיתי בכתב העת 'זכור לאברהם', חולון תשנ"ז - תשנ"ח, במאמרו של הרב אברהם יצחק גפני (עמ' שסח - שצא), ולאחר מכן ראיתי שיעיקרי דבריו כבר נשנו בספר פניני רבינו הגרי"ז (להגרמ"מ שולזינגר ז"ל, מעמוד שפג והלאה, עי"ש באורך) ובספריו משמר הלוי (חגיגה סי' ג, זבחים סי' קעד, ועוד) עי"ש. וכן על הקונטרס הנכבד (מאת הרב החפץ בעילום שמו) הנקרא 'עֲדִיךָ תֵּאֲתָה', ע"ש הכתוב בספר מיכה (ד, ח), העוסק בענין האמונה בביאת הגואל והציפייה לישועה, ויש עוד לעיין רבות בקונטרס זה שהקיף בז' הקפות ענין חמור זה מדברי חז"ל וראשונים ואחרונים רבים, עי"ש בדבריו הנפלאים.

קאי על ביאת המשיח כמבואר בגמ' (סנהדרין צז, ב) עי"ש. וכן מבואר בדברי הרמב"ם (המובא לקמיה) שהביא כתוב זה על הציפיה למשיח, וקאמר דמועד הגאולה בא יבא ולא יכזב, ושאף אם יתמהמה הגואל יש לחכות לו. וכן מצינו עוד בכתובים שהזכירו את ענין הציפיה לביאת המשיח, ככתוב (ישעיה ל, יח) 'אשרי כל חוכי לו'; 'אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלוש מאות שלשים וחמשה' (דניאל יב, יב); 'לכן חכו לי נאום ה', ליום קומי לעד' (צפניה ג, ח). ובגמ' (שבת לא, א) איתא, דאחת מן השאלות ששואלין לאדם ביום הדין היא שאלת 'ציפית לישועה'.

וידועים דברי הרמב"ם (פירוש המשניות למסכת סנהדרין, בהקדמתו לפרק חלק) בענין האמונה בביאת המשיח והציפייה לביאתו, שכתב וז"ל, 'והיסוד השנים עשר - ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא, ואין לומר שנתאחר', אם יתמהמה חכה לו וכו', ולהאמין בו מן הגדולה והאהבה, ולהתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו על ידי כל נביא ממש וועד מלאכי. ומי שנסתפק בו או לזל בענינו הרי זה מכחיש את התורה שהבטיחה בו בפירוש בפרשת בלעם ואתם נצבים, ע"כ. וכן בהלכות מלכים (פ"י הלכה א) כתב הרמב"ם, 'המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, ע"כ.

ומבואר בדבריו ב' חלקים בענין חיוב האמונה בביאת המשיח, א: להאמין בכך שהוא עתיד לבא ולגאול את ישראל. ב: לחכות לביאתו, וכפי שהביא הרמב"ם בדבריו את לשון הכתוב

והמשמעות הפשוטה היא דגמ' זו מיירי מן הציפייה לביאת המשיח, וכפי הנראה מלשון תפילת י"ח, 'את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח', דהיינו ביאת משיח בן דוד, דמסיימים בברכה זו 'כי לישועתך קיינו וציפינו כל היום'. ומשמע דענין הציפייה לישועת ה' הוא בענינו של המשיח שיבא לגאלנו. וכן נקטו בפשיטות גדולים רבים דגמ' זו מיירי מענין חובת הציפייה לביאת המשיח. ועי' לקמן (מאמר ג, אות ב בהערה א) מש"כ בזה.

י כ"ה בתרגום הר"י קאפח ז"ל לפירוש המשניות (שם), אמנם בנוסח פיה"נ הנדפס לפנינו הגירסא היא 'ולא יחשב שיתאחר', וכפי הנראה עפ"י גירסא זו נבנתה המשמעות בשיטת הרמב"ם שאסור לומר שיתאחר המשיח ולא יגיע היום בלא שום איחור.

י ובענין מהות הגאולה שתבא לישראל על ידי מלך המשיח, נמי מבואר לכאורה בדברי הרמב"ם ב' חלקים, א: גאולה הגשמית. ב: גאולה הרוחנית. הגאולה הגשמית מבוארת בדברי הרמב"ם (הלכות מלכים, פ"ב הלכה ב) שפסק את דברי הגמ' (סנהדרין צט, א) אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות. והגאולה הרוחנית מבוארת בדבריו (שם, הלכה ד) שכתב, 'לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם וכו', אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, עי"ש ובהלכה ה' באורך.

(חבוק, שם) 'אם יתמהמה חכה לו'. אמנם בהתבוננות בלשונו בפיה"מ הנ"ל, נראה דהוסיף שם הרמב"ם עוד ג' ענינים שלא הזכירם בהלכות: האחד, להאמין בו מן האהבה ומן הגדולה. והשני, שיש להתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו ע"י הנביאים. והשלישי, שאין לזלזל בעניינו.

ויש להעיר בזה ב' הערות, א: מנין להרמב"ם שגם פרטים אלו כלולים בעיקר האמונה בביאת המשיח. ב: מדוע השמיטם בהלכות (שם). ובפרט לפי מה דמשמע לפי פשוטו מדבריו שג' תוספות אלו הרי הם ג"כ מעיקר האמונה בביאת המשיח והציפייה לבואו - כמבואר ממה כתב דמי **שמזלזל בעניינו** הוא ג"כ בכלל מכחיש את התורה - הדבר צ"ב מנין להרמב"ם שהם בכלל חובת האמונה בביאת המשיח, ומדוע א"כ השמיטם בהלכות (ויתבררו דבריו לקמן, אות ה).

גדר חובת הציפייה לביאת המשיח

ג. והנה בגדר חובת הציפייה לביאת המשיח, יעוי' בספר פניני רבינו הגרי"ז (להרגמ"מ שולזינגר ז"ל עמ' שעז, בשם דודו הגר"ז צ'צ'יק ז"ל) שכתב בשם מרן הגרי"ז ז"ל בענין חובת הציפייה לביאת המשיח, וז"ל, 'וברוך השם אשר נתן לנו בדורנו זה את המורה לצדקה אור העולם קדש הקדשים, רשכבה"ג הגאון החסיד מבריסק מרן רי"ז הלוי זצוק"ל זיע"א, שהיה חוזר ומשנן ומבהיר ומסביר ומנהיר עיקר זה של ביאת המשיח ושל **החויב לחכות לביאתו בכל יום וכל היום**, היה מבאר בזה את הנוסח שאנו אומרים בכל יום ב"ג העיקרים שבסידור: 'אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא', שאין כאן קושיא ותירוץ כמו שאין שום קושיא ותירוץ בנוסח שאר העיקרים, אלא שכאן אנו אומרים במילואו את כל מה שצריך להאמין ביסוד ועיקר זה של משיח, שלא די רק להאמין בביאת המשיח, אלא שצריך לחכות לו בכל יום שיבוא, וזהו שאנו אומרים "שאע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא", וכמו שכתב הרמב"ם ביד החזקה (הלכות מלכים, פי"א הלכה א) שמי שאינו מחכה לביאתו הוא כופר, וכמו שכתב בפירוש המשניות (פרק חלק) 'אם יתמהמה חכה לו', והיה מוסיף, שלא רק אחכה לו "בכל יום" שיבוא, אלא שבתפילה אנו אומרים כי לישועתך קוינו "כל היום", דהיינו מחכים ומקווים "בכל יום" ו"כל היום" כל רגע ורגע ממש', ע"כ דבריו. ומכל האמור מבוארת דעת הגרי"ז ז"ל לגבי הספק הג' הנ"ל

והיינו דחלק הגאולה הגשמית שתהיה לישראל בימות המשיח שעי"ז יתבטל שעבוד מלכויות, תכליתה הוא מה שעי"ז יוכלו ישראל לדבוק בה' בלא טרדה.

(בהקדמה) מה התדירות של חובת הציפייה, ומבואר דהחובה היא תמידית, לחכות לו כל יום וכל היום.

ובענין הספק הב' הנ"ל (שם) מהו **תוכן** הציפייה לביאת המשיח - מובא עוד (שם עמ' רעג והלאה, ובעמ' רפא) בשם הגרי"ז, שיש לחכות שיבא המשיח **עתה ממש**. והיינו דלא סגי רק לצפות לו בכל רגע, אלא לצפות לו בכל רגע - **שיבא באותו הרגע**.

וכן מבואר ממה שכתב הגרי"ז (בספר חידושי מרן רי"ז הלוי עה"ת, פרשת בא, עה"כ 'ומושב בני ישראל וכו') וז"ל, 'אבל בגלות זה האחרון לא נאמר שום זמן כמה יהיו בגלות, כי היום אם בקולו תשמעו, ויכולין ליגאל בכל יום, ומעיקרי האמונה כי נחכה לו בכל יום שיבוא', ע"כ. וכן מבואר עוד בדבריו שבספר בית הלוי (עה"ת, פרשת בא) לגבי זמן הקץ דגאולת מצרים, שכתב שם וז"ל, 'נאמר (פי', על גלות מצרים) זמן הקץ מתי שיגאלו, כדאיתא בפרש"י על פסוק מב דכתיב "הוא הלילה הזה וגו'" וכתב רש"י הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך, עכ"ל. דהנה בגלות בבל נאמר זמן גלותן שיהא שבעים שנה, ובגלות אדום (הגלות הזה) לא נאמר זמן, דבכל זמן שיעשו תשובה יגאל את ישראל, **דכל שעה ושעה ראויה לגאולה, ואשר זה הוא מעקרי הגאולה שאחכה לו בכל יום שיבוא** (עי' ברמב"ם הלכות מלכים, פי"א הי"א, ודו"ק), אך נאמר קץ שבו יגאלו עכ"פ כדכתיב "ויפח לקץ ולא יכזב" (חבקוק ב, ג), דאם לא זכו ח"ו יהא "בעתה" (סנהדרין צח, א) בעת הקץ שהובטח עליו, עכ"ל, ומשמעות הדברים ברורה דבכלל חובת הציפייה הוא לצפות למשיח שיבא בכל שעה ושעה.

פשיטות להספק הנ"ל מה הוא הפירוש 'לצפות' לביאתו

ד. ומתוך כ"ז נראה שיש לפשוט בבירור גם את הספק הראשון הנ"ל (אות א) האם 'לצפות' היינו להמתין או לרצות ולקוות בליבו.

דהנה לפי המובא בזה בשם הגרי"ז ז"ל דהחובה היא לצפות לביאתו כל יום כל היום, אם נימא דלצפות היינו לישב ולהמתין לבואו, א"כ לפי זה כמעט אין מי שיכול לקיים דין זה 'להמתין' לביאת המשיח תוך כדי שעוסק בתורתו ותפילתו ושאר ענייניו, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת (ברכות כה, ב ומעילה יד, ב), עי"ש. ומאחר שלא שייך במציאות שיהא האדם כל היום במצב של 'ממתין לביאתו', והרי אין האדם יכול לחשוב שתי מחשבות באותו הרגע, ואין יחשוב על כך שהינו ממתין לביאת משיח בכל השעות שלומד תורה, ובשעה שמחנך בני ביתו ועוסק בשאר צרכיו, ובע"כ דענין הציפייה שייך למצוות המתקיימות בלב, דהיינו שבליבו יחפוץ בכל עת בבואו עתה (וראה לקמן מאמר ב אות א, מש"כ בזה).

ובאמת שכן משמע מדברי מפרשי הפסוקים הנ"ל (אות ב) שנתבארה בהם חובת הציפייה לביאת המשיח ולגאולה. דיעוי' במצודת ציון (חבקוק ב, ג) שכתב בביאור הכתוב 'אם יתמהמה חכה לו', 'חכה - ענין תקווה כמו "וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו" (ישעיה ח, יז). וכן במצוד"ד (שם) כתב 'חכה לו ואל תתייאש ממנו'. וכן מבואר בדברי התרגום (ישעיה ל, יח) עה"כ 'אשרי כל חוכי לו', וכן בחבקוק (שם) ובצפניה (ג, ח) שתרגם בכל המקומות מלשון 'סברו', שפירושו תקווה ולא המתנה, כמבואר בדברי התרגום עה"כ (בראשית מט, יח) לישועתך קיויתי ה', שתרגם שם 'סברית'. ומבואר מכ"ז דענין מצוות הציפייה למשיח הנלמדת מן הכתוב 'חכה לו' פירושה לקוות למשיח, דהיינו הרגשת הלב של רצון שכבר יארע כן, אשר זה הוא ענין 'תקווה', ולא לעמוד ולהמתין לכך.¹

וכן יעוי' בספר פניני רבנו הגרי"ז (עמ' שצז) שכתב לאחד בביאור דעת הגרי"ז ז"ל בגדר חובת בציפייה לביאת המשיח שכתב וז"ל, 'כפי הנראה שכת"ר מפרש ענין ה'לחכות לביאתו' שהוא שיעזוב את כל עניניו הן ברוח והן בגשם, ויעמוד על מרפסת הבית או בחלון ויחכה, ויחכה, ולא תהיה מחשבתו עסוקה בשום ענין אחר אלא רק שמחכה וכו'. לא כן הוא הדבר, אלא זה חיוב של אמונה, שמאמין שיכול לבוא בכל רגע, וה'אינו מחכה' - הוא מי שהחליט בליבו ח"ו על זמן מסויים שעדיין לא יבוא, ומפני זה - הזמן הוא מופקע מלחכות ולצפות, וזה הוא חסרון אמונה, וזה מיקרי "שאינו מחכה לביאתו", רח"ל, ע"כ. ומבואר גם מדבריו כנ"ל דאין החובה להיות עומד וממתין לבואו כמו שמחכה לדבר שעוד רגע יבוא, אלא ענין הציפייה הוא חלק ממצוות האמונה במשיח עצמו, שבכלל הפרטים שיש לנו להאמין על המשיח עצמו הוא גם ענין אפשרות ביאתו בכל רגע.²

¹ וכן מבואר לפי פשוטו מדברי הפסיקתא (פיסקא לד), דאיתא שם בזה"ל, 'גילי מאד בת ציון וכו' (זכריה ט, ט) הנה מלכך יבוא לך, זה שנקרא מלך שעתיד למלוך על דורות הראשונים ועל דורות האחרונים, והקב"ה מכריז לכל צדיקי דור ודור ואומר להם צדיקי עולם אעפ"י שדברי תורה חביבים עליכם, לא יפה עשיתם שחיתם לתורתו ולא חיתם למלכותו, שבועה היא לפני שכל שחיתה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטובה, שנאמר (צפניה ג, ח) לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד, ע"כ.

והנה בפירוש הכתוב 'גילי מאד בת ציון וכו' יעוי' בפירוש רש"י (זכריה שם) דקאי על ביאת המשיח, וחזינן דע"ז מייית הפסיקתא דענין הציפייה לביאת המשיח היא הציפייה למלכות ה', והיינו רצון ותשוקה למצב של מלכות ה' ולא להמתין לביאת המשיח עצמו, כי אין הוא עצמו התכלית אלא היותו חלק מן התהליך המביא את גילוי מלכות ה' בעולם.

² והנה אף שהגרמ"מ זצ"ל מפרש כן את דברי הגרי"ז, מכל מקום משמעותם הפשוטה של הדברים המובאים משמו של הגרי"ז זצ"ל שיש חובה לחכות לו כל יום היום וכו', משמעותם שאינו רק חובת אמונה אלא חובת ציפייה בפועל מלבד עצם ידיעת הענין שהיא האמונה. ואמנם ודאי שאין החובה לעסוק בהרגשת הציפייה כל יום כל היום, אלא

ואמנם לפני שנים רבות שמעתי מפי מגיד המישרים הג"ר ראובן קרלינשטיין זצ"ל, ד'לצפות' לביאתו היינו כמו שנראה אדם שממתין לאוטובוס או למונית שהזמנים ויודע שצריכים לבוא בקירוב, ומביט בכל רגע לעבר קצה הרחוב לראות האם כבר נראים בקצה או שטרם הגיעו. ועתה ראיתי גם במכתב מאלהו (חלק ג, עמ' 280) שהביא בשם מר חמיו הרנ"ז זצ"ל (בן הסבא מקלם זצ"ל) הגדרה דומה בענין חובת הציפייה לביאת המשיח, וז"ל שם, 'משל לזה הביא מו"ח ר' נחום זאב זצ"ל: כשיש חולה מסוכן במשפחה, ובני המשפחה קראו לרופא ויושבים ומצפים לבואו, בכל פעם ששומעין קול דופק, הרי רצים לפתוח הדלת. ואף כשפתחו הרבה פעמים ונמצא שטעו - לא בא הרופא, האם יתייאלו מביאתו ויתעצלו מלפתוח את הדלת, הלא כל חפצם הוא שיבוא, וכח ניתן באדם שלא יתייאל מדבר אשר יחפוץ בו בכל ליבו. כן צריכה להיות אצלנו הציפייה למשיח, שנבין שהוא לבדו תכליתנו והצללתנו, עד כדי כך שבכל רגע נדמה שיבוא, ע"כ.

ונראה, דאף שמסתבר שהמצפה לביאת המשיח כפי הגדרתם ז"ל - בשעות שניתן לקיים כך את חובת הציפייה - מקיים חובתו בהידור רב, ויש בזה ממידת חסידות אשר עליו נאמר בכתוב (ישעיה ל, יח) 'אשרי כל חוכי לו', מ"מ כפי האמור אין הציפייה באופן זה בכלל עיקר הדין של הציפייה, והדבר מוכרח עכ"פ לפי שיטת הגרי"ז ז"ל מכל הטעמים הנ"ל.

ישוב דברי הרמב"ם בפיה"מ לפי דרך זו

ח. ועכ"פ מעתה שנתבאר דלצפות לישועה אין פירושו כלל להיות 'ממתין' לביאתו של המשיח, אלא לרצות בליבו בבואו עתה - נראה להציע בישוב מה שהערנו לעיל (אותב) בדברי הרמב"ם (בפיה"מ לפרק חלק) שאחר שכתב את החובה להאמין בביאת המשיח ושאל יתמהמה חכה לו, כתב שיש גם 'להאמין בו מן הגדולה והאהבה, ולהתפלל לבואו וכו', עי"ש.

דהנה באמת נראה, דעיקר חובת הציפייה לביאת המשיח, מלבד היותה מצוה בפני עצמה לחכות לביאתו כפי המבואר בכתובים הנ"ל (שם) 'חכה לו' ובכתוב 'אשרי חוכה לו' - הרי היא גם חלק ממצוות האמונה בביאת המשיח. דפשוט דלא סגי לידע רק שעתיד לבוא לישראל משיח אלא החובה היא להבין ולדעת את עניינו של המשיח ואת מעלותיו, ואז נקרא עליו שם 'מאמין למשיח', כי אין הכוונה שיאמין שיבוא משיח אבל יחשוב שמשיח הוא משהו אחר שמעלה אותו על דעתו, אלא צריך לדעת מעלתו ועניינו ולהאמין בהם ואז נקרא

כפי הנראה החובה היא שתהיה תחושת ציפייה למשיח במקום עמוק בלב, אף שאינו מרגיש ברצון זה בכל רגע. ועי' לקמן (מאמר ב אות א) מש"כ בזה.

שמאמין בביאת המשיח, כי העיקר האמונה במשיח הוא הבנת התיקון הרב והשלימות העצומה שתהא לכלל ישראל בימות המשיח. וכיצד ידע האדם אם כבר זכה לעמוד על עניינו של המשיח או שחסרה לו עדיין ההבנה בו – זאת על ידי הרגשת הציפייה לבואו, וכל שאינו מרגיש בליבו את הרצון שיבוא בע"כ שלא הבין עניינו, ואם לא הבין עניינו לא מהני מה שמאמין בביאת המשיח כי לפי השקפתו ה'משיח' אינו מה שהוא באמת.

ונראה דמשום כך שפיר כתב הרמב"ם (בפיה"מ שם) דמי שנסתפק בו **או זלזל בענינו** הרי זה מכחיש את התורה, ולא קשה מה שהערנו לעיל (אות ב) דלכאורה יכול להאמין שיבא המשיח ומ"מ מזלזל הוא במעלת ביאתו (ח"ו), ומנין למד הרמב"ם דין זה. ולפי האמור דבריו מבוארים בפשיטות כנ"ל, דחלק בלתי נפרד מן האמונה בביאת המשיח הוא להבין את הערך של הדבר שמאמין בו, אשר לא לחינם חייבה התורה להאמין בביאת המשיח, משום שענין ביאתו והתיקון שיבא מכך הם מיסודות הבריאה כולה, שתבא על ידי כן אל מעלות השלימות שכיוון אליהם הקב"ה בבריאת העולם. ומאחר שההבנה במעלת עניינו של המשיח הינה חלק ממצוות האמונה, על כן כתב הרמב"ם שלאחר שיאמין האדם על משיח 'מן הגדולה והאהבה' ממילא ירצה בביאתו ו'יתפלל לבואו', שהתפילה לבואו היא אופן של ביטוי הציפייה לבואו. וכן משום כ"ז היה פשוט לרמב"ם דמי שהוא בגדר 'מזלזל' בענינו הרי כפר בכל הענין, כי מאמין בביאת המשיח כמאמין בדבר חסר טעם וריח ותוכן, ויתכן שכלפי שמיא נחשב הוא כמי שהאמין שיבא חספא בעלמא ויעשה לישראל איזה דבר שאין בו משמעות.

ומאחר שכל מה שנתבאר עתה הוא כל כך פשוט שלא ניתן להאמין בביאת המשיח ולחשוב שביאתו היא חסרת משמעות וחסרת ערך – על כן לא ראה הרמב"ם צורך להאריך בזה בדבריו בהלכות מלכים (שם), אלא כתב שם את עיקר האמונה במשיח והחובה לחכות לו, שבכלל דינים אלו נמצא כל הנ"ל בענין חובת ההבנה במעלת המשיח וכו' כדי להחשב מאמין בביאת ה'משיח'.

בירור הסוגיות בענין אם יתכן שיבוא המשיח בכל יום

ו. והנה בעיקר שיטת הגרי"ז וגאוני בריסק זיע"א דיש חובה להמתין לביאת המשיח שיבא עתה – לפי פשוטו יש להעיר מכמה דוכתי דמבואר בהו דאין המשיח יכול לבא בכל יום:

(א) איתא בגמ' (סנהדרין צח, א) 'אמר רבי חנינא, אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא, שנאמר וכו'. וכן (שם) 'אמר זעירי אמר רבי חנינא, אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל'. וכן (שם) 'אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין בן דוד בא עד שיכלו

כל שופטים ושוטרים מישראל'. ועוד אמרינן (שם), 'אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב'. והרי עינינו הרואות שעדיין אין הדור במצב המבואר בגמ' שבו יתכן ביאת בן דוד. וכן הדבר קשה להיות שיהא כל הדור או זכאי או חייב ברגע אחד, וא"כ כיצד יתכן לומר שגדר חובת הציפייה הוא להמתין לביאת המשיח בכל יום בדור שלפי התנאים המבוארים בגמ' לא תיתכן בו ביאת משיח בן דוד.

ב) עוד אמרו בגמ' (יומא י, א), 'אמר רב יהודה אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות רומי הרשעה בכל העולם כולו תשעה חדשים'. וא"כ אף שאיננו יודעים בבירור מי היא מלכות רומי הרשעה, מ"מ מאחר שאין שום מלכות השולטת בכל העולם כולו, הרי מוכח שעדיין לא התחילו הני ט' חדשים, וא"כ בודאי לא יבא המשיח^י.

ג) כתיב (מלאכי ג, כג) 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא'. ואיתא בגמ' (עירובין מג, ב) הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים (דודאי לא אתי משיח האידנא. רש"י), ואסור לשתות יין כל ימות החול (דילמא אתי משיח. רש"י), אי אמרת בשלמא יש תחומין, היינו דבשבתות ויו"ט מותר, אלא אי אמרת אין תחומין, בשבתות ויו"ט אמאי מותר, שאני התם דאמר קרא "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכו'" והא לא אתא אליהו מאתמול וכו', עי"ש. ומבואר דלא יבוא המשיח לפני ביאת אליהו לבשר את ישראל, וא"כ מאחר דחזינן שעדיין לא בא אליהו לבשרנו את הגאולה, הרי בע"כ שגם המשיח עדיין לא יכול לבא היום, וכיצד נצפה שיבא המשיח עתה נגד המוכח מדברי חכמינו ז"ל שבדאי אין זמנו לבא היום טרם ביאת אליהו^י.

^י ויש שהשיבו על עיקר ההערה מגמ' זו, דמי יימר דמה שמלכות ארה"ב הינה בעלת השפעה גדולה כל כך על כל העולם אינו בכלל 'עד שתפשוט' מלכות רומי בכל העולם, דאין הכוונה שיהא לכל העולם מלך אחד, אלא שתהיה השפעה למלך אחד על כל העולם (ומשום כך לא נקטה הגמ' לשון עד שתמלוך וכו' אלא עד שתפשוט), וצ"ע.

^ה ויעוי' במהרש"א (סנהדרין צח, א) שכבר הקשה בהא דמבואר בגמ' (שם) דאליהו פירש לריב"ל דברי המשיח שאמר לו שיבא 'היום' דר"ל היום אם בקולו תשמעו (תהלים צה, ז), וקשה כיצד יכול המשיח לבוא היום אם בקולו תשמעו, הרי אליהו צריך לבוא קודם לבשר הגאולה, ומאחר שאליהו עדיין לא בא לבשר, ממילא גם המשיח לא יכול לבוא כבר באותו יום שיהיה בו מצב של אם בקולו תשמעו. ועי"ש מש"כ ליישב דמה שאמר לו 'היום' לאו דוקא.

ובעיקר המבואר בפנים מדברי הגמ' דאליהו יבא קודם ביאת המשיח - כבר נודעו בזה דברי הרמב"ם דנראה שדעתו דהמשיח יבא קודם לאלהו, שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים, פי"ב הלכה ב) וז"ל, 'אמרו חכמים אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, יראה מפשוטן של דברי נביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג

(ד) בגמ' (ר"ה יא, ב) איתא דעת רבי יהושע דבניסן נברא העולם, ובניסן נגאלו אבותינו ובניסן עתידין ליגאל, שנאמר (שמות יב, מב) ליל שימורים הוא, ליל המשומר מששת ימי בראשית^ט. ופירש רש"י (שם, ד"ה המשומר) המשומר ובא - לגאולה. ומבואר בהדיא דרך כליל פסח הוא הזמן הראוי לגאולת ישראל, וא"כ כיצד שייכת מצוות הציפייה לביאת המשיח בשאר ימות השנה^י.

ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא, לְיִשְׂרָאֵל וְלַהֲכִין לָבֶם, שנאמר "הנה אנוכי שולח לכם את אליה וכו'", ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו, ע"כ.

ובביאור הכתוב והגמ' (הנ"ל בפנים) דמפורש בהו דאליהו יבא קודם ביאת המשיח, יעוי' בחת"ס (חלק ו, סימן צח ד"ה שאני) שכתב דהרמב"ם יפרש הכתוב 'לפני בא יום ה' הגדול והנורא', דלא קאי על ביאת המשיח אלא על ביאת גוג לארץ ישראל. וראה בזה גם בפלתי (סוס"י קי, בסוף קונטרס בית הספק) שכתב דהרמב"ם מפרש דהאמור בגמ' ובכתוב הוא כלפי גאולת בעיתה ולא כלפי גאולת אחישנה (ועי' בפנים, לקמן אות ז, באריכות בענין ב' גאולות אלו), ואכ"מ להאריך בעיקרי השיטות בזה. ומ"מ נראה בדברי הרמב"ם משמע יותר כביאור החת"ס, שהרי הביא הרמב"ם את הכתוב 'הנה אנכי וכו'" כהמשך וכסיעתא לשיטה שכתב בתחילת ההלכה שאליהו יבא לאחר ביאת המשיח, ובע"כ דסבר הרמב"ם שפסוק זה מלמדינו על סדר הגאולה דמיירי בה הרמב"ם.

^ט ולענין זמן בריאת העולם, כתבו הראשונים (תוס' ותוס' הרא"ש ר"ה ח, א והר"ן ר"ה טז, א) דהלכה כרבי יהושע, ולכאורה ה"ה על מה שאמר דבניסן עתידין להגאל. ועי' גם בפירוש האבודרהם להגדה של פסח (הובא בהגדת 'תורת חיים', בהוצאת מוסד הרב קוק) שפירש עפ"י את האמור בהגדש"פ 'השתא הכא עבדי, לשנה הבאה וכו' בני חורין', דהואיל וכליל הסדר דוקא הוא זמן הגאולה, על כן אם חזינן השנה דעדיין לא נגאלנו, צריכין אנו להמתין לשנה הבאה ליום זה כדי להגאל.

^י ואמנם כבר מצינו לכמה מן הקדמונים שנקטו דה'גאולה' האמורה כאן איננה ביאת המשיח, דביאת הגואל והגאולה עצמה תרי מילי נינהו. וראה בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א, סימן ריא) שכתב לחלק בין יום הגאולה ליום ביאת המשיח, דתרי מילי נינהו, ויישב לפ"ז מה שנשאל שם על סתירת הסוגיות לכאורה, שאמרו (ר"ה יא, א) דבניסן עתידין ליגאל, ואילו בגמ' בעירובין (מג, א הנ"ל בפנים אות זו, או"ק ג) אמרו דמי שאמר הריני נזיר ביום שבן דוד בא אסור לשנות יין בכל ימות השנה מלבד שבתות וימים טובים, וקשה מדוע לא יהא אסור אלא בימי ניסן משום דבניסן עתידין ליגאל. ותירץ דאמנם בניסן תהיה הגאולה, אבל עצם ביאת המשיח ענין אחר הוא ויכול להיות גם שלא בניסן, והובאו דבריו בפת"ש (יו"ד, סי' רלט בסוף ס"ק ו), וכן בשפת אמת (ר"ה יא, א) כתב ליישב בדרך זו סתירת הסוגיות הנ"ל.

ובתשובה מאהבה (שם) כתב עוד שכן מבואר בדברי הרמב"ם (הלכות מלכים, פ"א, וז"ל שם אחר שכתב דהגאולה וביאת המשיח תרי מילי נינהו: 'כמו שכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות מלכים, אחר שיכוף את ישראל ללכת בדרכי תורה וילחם מלחמת ה' ויצליח ויבנה המקדש ויקבץ נדחי ישראל ומקריבים קרבנות ויעשו שמייטין ויובלות עפ"י התורה שבכתב ובע"פ, אז תהיה הגאולה שלימה במהרה ישלח מקדש אלעזר, עכ"ל. ופירוש דקדוקו מדברי הרמב"ם, דמשמעות לשונו היא דמביאת המשיח עד לגאולת ישראל יעבור משך זמן, וקודם כל יכוף המשיח את ישראל ללכת בדרכי התורה וכו', ורק לאחר מכן יבנה את בית המקדש וכו' שהיא הגאולה עצמה.

ה) עוד יש להעיר בזה לכאורה מלשון הרמב"ם (פיה"מ, סנהדרין פ"א משנה ג) שכתב דהסנהדרין תשוב לפני ביאת המשיח. וז"ל הרמב"ם שם, 'ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח, וזה יהיה מסימניו'. אמר (ישעיה אף כו) 'ואשיבה שופטין כבראשונה ויועצין כבתחלה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק', וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' לבות בני אדם, וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו, ויתרבה ישרם לפני בוא המשיח כמו שנתבאר בפסוקי המקרא, עכ"ד. וא"כ מאחר שעדיין לא ראינו בשיבת הסנהדרין כיצד יתכן לסבור שיבא המשיח עתה ממש ולהמתין לכך^א.

ישוב הסוגיות עפ"י החילוק בין גאולת 'בעתה' לגאולת 'אחישנה'

ז. ובאמת מצינו בדברי גדולי האחרונים שעמדו בסתירת סוגיות אלו, וכתבו ליישב כל סוגיות הגמ' וחז"ל בענין זה עפ"י המבואר בגמ' (סנהדרין צח, א) רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיה ס, כב) בעתה, וכתיב (שם) אחישנה. זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. ומבואר דב' מיני גאולות איתנהו - 'בעתה' ו'אחישנה'. וגאולת בעתה הוא בזמן קבוע ונעלם, שבזמן זה יבא המשיח בודאי אף אם יהיו ישראל רשעים. אבל זמן גאולת אחישנה הוא לפי זכותם של ישראל, שאם יהיו זכאים יבא המשיח מיד ללא כל הקדמה, וללא הגבלת מועד בשנה.

ולפ"ז יש ליישב היטב כל סוגיות הגמ', דהנה בענין סדר קדימת ביאת אליהו לפני ביאת המשיח, יעוי' בפלתי (סי' קי, בסוף קונטרס בית הספק) שכתב דמה שיבא אליהו לפני ביאת הגואל ויבשר לנו על הגאולה, היינו רק אם יבא לפי הסדר של גאולת 'בעתה', אבל אם זכו שימחר ה' ויחיש להם גאולה בגאולת 'אחישנה', מדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות לשנות סדר הביאה, דאהבה של הקב"ה לישראל שזכו משנה השורה, עי"ש. ועפ"י דבריו דבגאולת 'אחישנה' לא נאמר כלל דביאת אליהו תקדם לביאת המשיח, יש לומר דגם כללים נוספים האמורים לגבי זמן הביאה לא נאמרו לגבי גאולת אחישנה, דהרי גאולה זו תליא בזכות ישראל, וזכות זו אינה תלויה בזמן אלא היא ענין מציאותי שבכל שעה שיתקיים תבא

ועכ"פ לפי זה כמובן שאין כלל סתירה מן המבואר בגמ' דבניסן עתידין **ליגאל**, לחובת הציפייה לביאת המשיח בכל יום, דבאמת יתכן שיבא המשיח איזה זמן קודם הגאולה אף שלא בחודש ניסן, ורק הגאולה עצמה תהיה דוקא בחודש ניסן כאמור בגמ'.

^א והנה כבר מובא (ראה בפניני רבינו הגרי"ז, עמ' שעז), שנשאל הגרי"ז ז"ל על שיטתו שאלות מעין אלו, ופעם אחת כששאלוהו על כך בשבע ברכות של בנו שנערך בבני ברק בזכרון מאיר באדר תשי"ט, השיב: "כשיבא המשיח יתרץ קושיא זו". ור"ל דלא מפני הקושיות נניח את קיום המצוה, שבע"כ יתכן שיבא המשיח בכל יום, ויתרץ גם הקושיות ממאמרי חז"ל השונים בענין זמן ביאתו. ולהלן נתבאר דרך פשוטה שיתכן שהיא הישוב לכ"ז.

מחמתו הגאולה מרוב חיבת ה' לישראל באותה שעה. ובטורי אבן (ר"ה יא, א) תירץ עפ"י זה מה דיש להקשות על הגמ' בעירובין (מג, א) דהאומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא אסור כל ימות השנה, אף דבגמ' בר"ה איתא דרך בניסן עתידין ליגאל. ותירץ דהתם מיירי על גאולת בעיתה שהיא תהיה רק בניסן ובליל השימורים, אבל גאולת אחישנה יכולה להיות בכל יום, וכדאמר ליה משיח לריב"ל (סנהדרין צח, א) היום אם בקולו תשמעו (דהיינו זכו'), וכל התנאים שהוזכרו בגמ' בסנהדרין (הנ"ל שם) בלשון 'אין בן דוד בא עד וכו'', אינם אלא לגאולת בעתה ולא לגאולה אחישנה.

ועל פי כ"ז ניתן להבין את חובת הציפייה לביאת המשיח שיבא בכל רגע ורגע מן היום, דבאמת מצד גאולת אחישנה שייך שיבא המשיח בכל עת, ויעוי' בדברי הגרי"ז גופיה (בספר בית הלוי עה"ת, פרשת בא) בענין זמן הקץ בגאולת מצרים, שכתב וז"ל, 'נאמר זמן הקץ מתי שיגאלו, כדאיתא בפרש"י על פסוק מ"ב דכתיב "הוא הלילה הזה וגו'" וכתב רש"י הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך, עכ"ל. דהנה בגלות בבל נאמר זמן גלותן שיהא שבעים שנה, ובגלות אדום (הגלות הזה) לא נאמר זמן, דבכל זמן שיעשו תשובה יגאל את ישראל, דכל שעה ושעה ראויה לגאולה, ואשר זה הוא מעקרי הגאולה שאחכה לו בכל יום שיבוא (עי' ברמב"ם הלכות מלכים, פ"א הלכה י"א וד"ק), אך נאמר קץ שבו יגאלו עכ"פ כדכתיב "ויפח לקץ ולא יכזב" (חבקוק ב, ג), דאם לא זכו ח"ו יהא "בעתה" (סנהדרין צח, א), בעת הקץ שהובטח עליו, עכ"ל. הרי מבואר בדברי הגרי"ז ז"ל שיסוד חובת דין 'אחכה לו בכל יום שיבא' מיוסד על האפשרות של גאולת אחישנה². ואחר ראיתי שכבר כתב כן בפניני רבינו הגרי"ז (עמ' שפה) שכן יתכן לומר בדעת הגרי"ז ז"ל בזה.

² אמנם מדברי המהרש"א הנ"ל (הערה ח) שהקשה בהא דאמר לו משיח לריב"ל שיבוא היום אם בקולו תשמעו דאיך יבא טרם שבא אליהו, ולא תירץ המהרש"א דכוונת המשיח היתה לזמן ביאת 'אחישנה', מבואר לכאורה דס"ל דגם בביאת הגאולה בבחינת אחישנה יהיה הסדר שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו. וכן מבואר בדברי הטו"א (ר"ה ח, א) דכל הסוגיא בעירובין (מג, ב) דאקשינן והא לא בא אליהו מאתמול מיירי כלפי גאולת 'אחישנה', דאילו גאולת 'בעיתה' אינה אלא או בניסן כדעת רבי יהושע או בתשרי כדעת רבי אלעזר (ר"ה יא, ב), עי"ש.

וראה בקונטרס עדיך תאתה (עמ' מד) שהוכיח כן גם מדברי כמה ראשונים (בעירובין שם) ומדברי הטור (או"ח סי' רצה) שכתב הטעם דמזכירין את אליהו הנביא במוצאי שבת, משום דקי"ל דאינו בא לא בע"ש וכו' דועל כן אנו מתפללין כיון שעבר השבת **ויכול לבוא**, שיבוא ויבשרנו, ע"כ. וכן הביא בקונטרס הנ"ל מדברי המהר"ל בפירושו להגדש"פ (בענין שפוך חמתך) שכתב וז"ל, 'לפיכך אנו מחוייבים להודיע לבנינו וכו' שטרם יבוא הגואל צדק יקדים אליהו לבוא לבשר לנו הגאולה וכו', והרי זה יסוד אמת ועיקר גדול לאמונת ביאת המשיח שאנו מצפים עליו למען

ח. וסמך נוסף לכך שיכול המשיח לבוא בכל רגע ממש, יש להביא מדברי הגמ' (סנהדרין צח, א) הנ"ל (הערה ח), דאמר אליהו הנביא לריב"ל דמשיח יתיב בשערי רומי ויתיב ביני עניי סובלי חולאים, וכולהו שרו ואסירי בחד זימנא ואיהו שרי חד ואסיר חד משום דאמר דילמא מבעינא דלא איעכב. ופירש רש"י (שם) כולהו - מי שיש לו ארבע וחמש נגעים. אסרי להו ושרו בחדא זימנא - מתירין כל נגעתן ביחד ומקנחין אותן, וחוזרין וקושרין אותן. ואיהו - משיח. שרי חד - נגע ומקנחו וקושרו, ואחר כך מתיר האחר ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד, דסבר, אי בעי לי לצאת וליגאל את ישראל לא איתעכב כדי קשירת שני נגעים. ובסמוך לה איתא הא דשאלו ריב"ל למשיח אימתי קאתי מר והשיבו היום אם בקולו תשמעו.

ובהגדה של פסח עם פירוש 'מבית לוי' (עמ' קיט) מובא בשם הגרי"ז זצ"ל בפירוש גמ' זו, דמאחר שהעולם נדון לפי רוב הזכות וברגע שתהיה מצווה אחת יתירה אשר תשלים לרוב זכויות ויפסק למעלה שעל המשיח לבוא, הרי שיהיה זה מוכרח להיות באותו הרגע מיד, דאם יתעכב אפילו שעה אחת אולי כבר יתוספו עבירות שישתנה מחמתן זכותו של הדור למשיח, ויתכן שעד שיהיה שוב מצב שיוכרע העולם לזכות יקח עשרות או מאות שנים. עכת"ד. והרי לן שכפי המבואר מפשטות גמ' זו יתכן שיבוא המשיח ברגע אחד, והיינו בגאולת אחישנה, וכפשטא דקרא (מלאכי ג, א) 'פתאום יבוא האדון וגו''. אמנם הוכחה גמורה אין מגמ' זו אלא לכך שבאחישנה אין צריך שתקדם לביאת המשיח איזו הקדמה כגון בשורת אליהו וכדו', אך אין הוכחה שיכול לבוא בשבת או בזמנים אחרים שאינן ראויים לביאתו כנ"ל (אות ו), די ש' לומר שהמעשה המובא בגמ' היה באחד הימים הראויים לביאתו, ועליו אמר המשיח היום אם בקולו תשמעו.

הסוברים שאין חובת הציפייה להמתין למשיח שיבא עתה

ט. ואמנם בעיקר מה שנתבאר שלדעת הגרי"ז וגאוני בריסק ז"ל בדעת הרמב"ם, החובה היא לצפות לביאת המשיח **שיבוא בכל רגע** - נראה דגם בזה יש החולקים וסוברים דחובת הציפייה היא לביאת המשיח בכללות ביום שיבא ולא בכל רגע, דיעוי' בלשון הרמב"ן (ספר

לא ניפול ברשת איזה משיח שקר וכו', ע"כ. והמשמעות הפשוטה של דבריו - שכתב שהוא יסוד גדול למען לא ניפול ברשת איזה משיח שקר - דגם בגאולת אחישנה כן יהיה.

ומ"מ לשיטת גאוני בית בריסק זיע"א אין קושיא מכל גמ' דמבואר בה שלא יתכן שיבוא משיח בכל יום, כפי המבואר מן התשובות שהשיב הגרי"ז ז"ל בכמה פעמים ששאלוהו קושיות מגמ' אלו והשיב דכשיבוא המשיח יתרץ כל הקושיות בזה, וכפי שהאריך בהעמדת שיטתו של הגרי"ז ז"ל בספר פניני רבינו הגרי"ז (עמ' שעט - שצא) שכן קיבלו את שיטתם והבנתם בדעת הרמב"ם.

הגאולה, שער ג) שכתב בתו"ד, 'אנחנו מקווים אל הזמן שיבא, ונאמין בכלל הדבר', ע"כ. וכן הרמב"ם גופיה (בהלכות מלכים, פי"א הלכה א ובפיה"מ הנ"ל) בכתבו את חובת הציפייה לביאת המשיח לא הזכיר החיוב לצפות לכך שיבא המשיח בכל יום, אלא כתב רק בכללות שיש לצפות לביאתו.

ויעוי' גם בדברי הר"ן (שבת לא, א) על דברי הגמ' (שם) דשואלין לאדם בשעת הדין האם ציפה לישועה. שכתב בשם התוספות, 'ועוד צריך לבאר צפית לישועה בימין. ולא אמר צפית שתבוא ישועה לישראל, דמי שאינו מאמין זה אפיקורס הוא, שהאפיקורסים אינן מאמינים שתבוא ישועה לעולם לישראל', ע"כ. וכן כתב בספר אהל מועד (שער ראשית חכמה הארוך, דרך ב) בשם התוספות. הרי חזינו מדבריהם שלא כתבו שחובת הציפייה היא לחכות למשיח שיבא בכל יום אלא שיבא 'בימין', באופן כללי. אלא דאת הרצון הזה שיבא המשיח בימיו צריך שיהיה לאדם באופן תמידי כנ"ל.

וכן הוכיח בקונטרס עדיך תאתה (סי' ב, אות יג) מדברי השבלי הלקט (סי' ריח, סדר פסח) שהביא שיש תמהים על הנוסח הנאמר בהגדש"פ 'כן ה' אלקינו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום וכו', מהא דקיימא לן (ר"ה יא, א) דבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, והכי קאמר יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך כו' דמשמע שבועות וסוכות ומתפלל שתהא הגאולה בינתיים, והרי הוא כמו תפלת שוא. ותירץ השב"ל (שם) דהכי קאמר, 'כשם שהגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרורים, כן יגיענו ה' אלקינו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום מן המלכיות לקיים בהן המצות הראויות בזמנם ולא יעכבו עלינו כשם שאין מעכבין עלינו בזה, ועוד יגיענו ויזכנו למועד הזה להיות שמחים בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך', עכ"ד. ומאחר דסבר השבלי הלקט דהדבר בגדר תפילת שוא שיבוא המשיח שלא בניסן, כפי הנראה שלפי סברא זו לא ניתן לצפות שיבא המשיח שלא בחודש ניסן, וא"כ בע"כ דחובת הציפייה לשיטתו אינה שיבא המשיח עתה, אלא שיבא מתי שיבא.

ועוד הוכיח בקונטרס הנ"ל (עמ' כב) מהשמטתם של כמה ראשונים וגדולי אחרונים בחיבוריהם העוסקים באמונות ודעות בכלל ובאמונה בביאת המשיח בפרט, אשר לא ראו לנכון בכל דבריהם להזכיר פרט עיקרי כל כך שחובת הציפייה היא "כל יום כל היום", ומשמע דלא סבירא להו חובה כזו אלא שהבינו דחובת הציפייה היא באופן כללי שיבוא המשיח ויגאל את ישראל, מתי שיבוא. עי"ש שהוכיח בדרך זו מספריהם של הרס"ג; הרמב"ן בספר הגאולה; רבינו בחיי בכד הקמח בענין הגאולה; רבינו חסדאי קרשקש בספרו אור ה' ח"א מאמר ג כלל ח; הר"י אלבו בספר העיקרים מאמר א פ"א ומאמר ד פמ"ב; הר"י אברבנאל

אשרי המחכה

בספרו ישועות משיחו; המהר"ל בנצח ישראל; הרמח"ל במאמר העיקרים ובספר הגאולה; והשל"ה בשער האותיות אות א - אמת ואמונה בעיקר הי"ב.

ויעוי' עוד בקונטרס הנ"ל (עמ' כז - כח) דמצינו בכמה מקומות בדברי חז"ל בהדיא שיש זמנים לפי חשבון השנים שערכו תנאים ואמוראים שבהם אין המשיח יכול לבוא, עד שאמרו בגמ' (סנהדרין צז, ב) 'עד הכא לא תסתכי להי מכאן ואילך איסתכי ליה', ע"כ. ועי' שם גם במהרש"א בדעת רש"י בביאור עיקר ספיקו של רבי יהודה אחוה דרב סלא חסידא עי"ש דמבואר בהדיא

י' ובדעת רבינו החפץ חיים זיע"א בענין זה יל"ע, דבמאמר 'ציפית לישועה' (פרק ב) כתב בזה וז"ל, 'והנה כל מי שאינו מאמין כלל בביאת המשיח, ידוע לכל שעונו גדול מנשוא, שחסר לו עיקר אחד מן הי"ג עיקרים, וכן מי שאינו מחכה לביאתו דהיינו שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא, הוא חבירו של האיש הזה וכופר בתורה יחשב, דז"ל הרמב"ם בהלכות מלכים, "המלך המשיח עתיד וכו', וכל מי שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו (על כרחק ר"ל שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא), לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי וכו'", ע"כ.

הרי דהח"ח לא כתב דמי שלא ציפה למשיח בכל יום הרי הוא בכלל שאינו מחכה לביאתו שכתב הרמב"ם שהוא בכלל הכופר בביאת המשיח, אלא רק אם נתייחס מביאתו, שפירושו לפי פשוטו איבוד תקוה לעולם, וכדאמרו בגמ' (ב"מ כג, א) 'כלל דאבידתא כיון דאמר ווי לי לחסרון כיס מייאש ליה מינה', דהיינו שאינו מצפה עוד שתשוב לו אבידתו, וחזינן שכתב ע"ז הח"ח דעל כרחק זהו ביאור דברי הרמב"ם, דכל שמצפה לו באיזה ציפייה ולא איבד תקוה מביאתו, סו"ס בכלל מצפה לביאתו הוא. וכן נקט בדעתו גם בקונטרס עדיך תאתה (עמ' כג). והוסיף עוד שם, דהלא דרכו של החפץ חיים בספריו אלו לפרט כל דבר וענין ומדוע לא פירש דבר מרכזי כזה שיש חובה לצפות לביאתו בכל יום כל היום.

אמנם מצינו בדבריו (שם) שכתב בהמשך דבריו וז"ל, 'זבפרט כהיום לפי מצב ישראל שהגיע עד לעפר בעוה"ר הן בגופן הן בנפשם וכו', בודאי עלינו לעמוד הכן ולחכות לישועה, וכלשון הכתוב הנ"ל "חכה לו", **דהיינו שצריך לעמוד מוכן כמו שעומד מוכן ומחכה על איש שיבוא**, ומי בעת כזאת יודע אולי כבר עומד אחר כתלנו, ואשרי למי שאינו מתייחס מלחכות להגאולה וכו', ע"כ. והנה לפי פשוטו סותר למה שכתב לעיל מינה דרך מי שנתייחס מביאתו הוא בכלל 'אינו מחכה לו', ואילו כאן משמע דצריך לעמוד מוכן ולהמתין לבואו.

ולכאורה לפי מה שכתב בהדיא הח"ח הנ"ל בביאור דברי הרמב"ם דרך מי שנתייחס מביאתו הוא בכלל ביטול מצוות הציפייה למשיח, צ"ל דמש"כ כאן הוא למידת חסידות, שהאופן היותר טוב ומהודר של קיום מצוות הציפייה הוא להמתין באופן זה לבואו, אמנם גם מי שמחכה לו בליבו בלבד ולא נתייחס ממנו, א"א לומר עליו שאינו מחכה לביאתו, שהרי סו"ס מחכה הוא אם רב ואם מעט. והדבר מדוקדק היטב בדבריו הנ"ל, שגם אחר שכתב שיש לחכות לו כאדם המחכה על איש שיבא, כתב 'ואשרי למי שאינו מתייחס מביאתו', ובע"כ כוונתו כדנתבאר. ויעוי' בפניני רבינו הגרי"ז (עמ' שצה - שצז) שהביא דברי הח"ח בזה, ונקט בבירור דדעתו כדעת הגרי"ז צ"ל שיש חובה לצפות לו כל היום שיבוא עתה, וכתב דמש"כ דגדר אינו מחכה לביאתו היינו שנתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא, היינו שמאמין בביאת המשיח אלא שמתייחס מלחכות **עתה** לביאתו, עי"ש. ויש לפלפל במשמעויות לשון הח"ח ובהוכחות שהביא הגרמ"מ צ"ל על זה, ואכמ"ל.

שבזמנים שהיה ברור להם שלא יבוא המשיח אפילו בגאולת אחישנה לא חיכו לביאתו, ולא אמרו שיכול לבוא עכשיו, ועי"ש עוד הוכחות חזקות ביותר על כך.

ויעוי' גם בשערי תשובה (או"ח קיח, ס"א) דכתב, שכשאומר בתפילתו 'כי לישועתך קיוינו כל היום' יכוון למה ששואלין אותו אחר מיתתו 'ציפית לישועה'. וכן בסידור רבי יעקב עמדין (תפילת י"ח) כתב בשם כתבי האר"י ז"ל על האמור בתפילה 'כי לישועתך קיוינו וכו' - 'תכוון שאתה מצפה לישועה בכל יום, כדי לידע מה להשיב פתגם כשיכניסוך לדין וישאלוך, ע"כ. ומשמע מפשטות דבריהם דלא כמה שנקט הגר"ז ז"ל דחייב לצפות 'כל היום', אלא במה שמעורר כוונתו ורגשות ליבו אל הציפייה לביאת המשיח בשעה שאומר כן בתפילתו סגי ליה לקיום חובת 'ציפית לישועה' כשישאלוהו על כך ביום הדין, ושאינו חייב כל היום להיות מצפה".

גדר חובת הציפייה לביאת המשיח לשיטת המפרשים הנ"ל

י. ובאמת שכפי הנראה מדברי המפרשים הנ"ל (אות ד) - עיקר דין הציפייה לביאת המשיח עניינו, שמלבד האמונה הבסיסית בביאת המשיח, שהוא להאמין **בידיעה השכלית** שעתיד לבא מלך המשיח ולגאול את ישראל, צריך האדם גם **להרגיש רצון** לבואו, וזאת על ידי שיבין את עומק ענין ביאת המשיח והגאולה העתידה, והמדרגות הרוחניות הנשגבות שיבואו לישראל לאחר ביאתו וכו', וממילא ירצה שכבר יבוא. ואין האמור בזה שצריך להעמיד עצמו אפילו שעה אחת ביום ולהיות אז **ממתין שיבא כעת** המשיח, אלא עניינו שיקבע האדם בלבו הרגשת רצון לעניינם של המשיח ושל הגאולה, (וראה בהערה^{טו} כמה זמן ביום צריך להרגיש כן).

יד וכפי הנראה דלשיטתם דאין חובה קצובה כמה פעמים צריך לצפות, אלא העיקר שמדי פעם יעורר רצונו לכך, דאל"כ מנא להו שיעור זה של פעם אחת שמעורר עצמו רגע אחד בתוך תפילתו.

ובע"כ צ"ל לומר כן, דהא בשבתות וימים טובים שאינו מזכיר בתפילתו תיבות 'כי לישועתך קיוינו כל היום' ואינו מכוון אל הציפייה, ואפ"ה נחשב הוא כמצפה לישועה מחמת שמכוון כן בתפילתו בימות החול. וכפי הנראה דהעיקר לשיטתם להיות גברא הרוצה ומצפה לביאת המשיח, אלא שצריך לתחזק את רצונו מידי פעם כדי שלא ישכח לגמרי את חפצו בזה, ולזה סגי במחשבה שחושב בתפילת י"ח.

טו יעוי' בפנים (אות ט) דמבואר בדברי הפוסקים דסגי לזה בשעה אחת ביום, ולפיכך כתבו דבמה שמזכיר לעצמו את הציפייה למשיח בשעה שאומר 'כי לישועתך קיוינו כל היום' סגי שיוכל להשיב ביום הדין שציפה לישועה. ומ"מ ברור שיתכנו בקיום דין זה מדרגות רבות, הן בכמות (מספר הפעמים שזוכר את תשוקתו לביאת המשיח) והן באיכות (כמה עוצמת תשוקתו לביאת המשיח), ומדבריהם למדנו רק דבאופן זה יוצא עכ"פ ידי עיקר הדין.

והנה לפי הגדרה זו, כמובן שאין קושיא כלל מכל הזמנים שאין ביאת המשיח שייכת בהם, דאין זה עומד בסתירה כל עיקר לדין ציפית לישועה שהוא התשוקה הרגשית אל ביאת המשיח, והתשוקה שבלב נדרשת מן היהודי בכל מצב בלא קשר להיתכנות הדבר המצופה באותה השעה דוקא. ומש"כ הרמב"ם דמי שאינו מחכה לביאתו הרי הוא כופר בתורת משה, היינו מי שאין לו רצון כלל לביאת המשיח וטוב לו בחיי הגלות, או שנתייאש לגמרי מביאתו מפני סיבה שהיא, הוא האיש שנכנס בכלל 'מי שאינו מחכה לביאתו' טז.

סיכום הדברים

יא. נשוב לסיכומם של דברים, בתשובת ג' הספיקות הנ"ל (אות א) בגדרי דין הציפייה לביאת המשיח, ועלה בידינו בס"ד כדלהלן:

א: לכו"ע, גדר דין הציפייה אינו **לעמוד ולהמתין** לביאת המשיח, אלא **יסודו להרגיש רצון ותקוה** לביאתו של המשיח (אות ד). ואמנם, מי שממש ממתין לביאתו כאדם הממתין לחבירו שיודע שעתיד לבוא עתה, מקיים בזה מידת חסידות של חובת הציפייה לביאתו.

ב: כפי האמור, המצפה לביאת המשיח צריך שידיעתו השכלית תהא שביאת המשיח היא דבר גדול ואהוב, כמפורש בדברי הרמב"ם (הנ"ל אות ב) עד שירגיש בליבו רצון ותקוה לביאתו (אות ד - ה), אלא שיש אומרים שהרצון המחוייב הוא לביאתו באופן כללי בימיו (אות י, ועפ"י הראשונים המובאים באות ט), ודעת הגרי"ז זצ"ל שיש לרצות בביאתו עתה בבחינת אחישנה (אות ז), ובזמנים שיכול המשיח לבוא בגאולת בעיתה אזי הציפייה היא גם לבעיתה, כמובן.

ג: לגבי תדירות חובת הציפייה, מצינו לכאורה מחלוקת בין האחרונים. בדברי הגרי"ז זצ"ל מבואר דצריך כל היום להיות מצפה לביאתו (אות ג), אמנם משמעות דברי הגאון יעב"ץ והשע"ת דסגי לעורר ליבו לזה בשעה שמתפלל ע"כ בתפילת י"ח (אות ט).

טז ובקונטרס המקיף 'עדיך תאתה', מסיק לאחר הבאת כל מקורות הסוגיא בהרחבה גדולה, דחובת האמונה בביאת המשיח היא להאמין בעניינו באופן כללי. וכמו כן כלפי חובת הציפייה לביאתו נקט שם דגדרה הוא להרגיש בחסרון הגאולה ולהתאוות לישועה. ועוד מסיק שם שאין חובת הציפייה כלל חלק מן האמונה בביאת המשיח אלא חיוב צדדי הנלמד מדברי קבלה או שיעור בשלימות מצוות האמונה בביאתו ועכ"פ אינה חלק מעכב מן האמונה, ומי שאינו מאמין בה אינו נחשב לכופר באחד מי"ג עיקרים ע"ש. ואמנם בהשקפה ראשונה נראה כתמוה להביא דברי אחד ממחברי זמננו כנגד המפורסם בשם רבוותא גאוני ישראל לבית בריסק זיע"א, אך יש לדעת שהקונטרס הנ"ל ייסד דבריו על מקורות איתנים ויסודות קדמונים בסדר נפלא ובסברא ישרה, כאשר עיני המעיין בו תחזינה בנקל.

ספק בעיקרי האמונה לחומרא או לקולא, והאם חובת האמונה בי"ג עיקרים חשובה דין דאורייתא

יב. ולענין קיום חובת הציפייה לביאת המשיח למעשה, אף דמשמע מדברי גדולי ראשונים ופוסקים גדר קל יותר בענין חובת הציפייה ובשיעור הנצרך לקיומה, מ"מ מאחר שמצינו שיטת כמה מגדולי ישראל שהחמירו בגדר חובת הציפייה אף שלבטח ידעו כל הגמ' וההוכחות הנזכרות בפנים, ועכ"ז סברו סברתם והעמידו כך את שיטתם, ועיקר דבריהם הוא דכדי לצאת ידי עיקר חובת הציפייה יש לתת את הדעת ואת הרצון גם על גאולת אחישנה, ומאחר שגם החולקים וסוברים דחובת הציפייה היא באופן כללי - לצפות אל הזמן שיבוא מתי שיהיה - ודאי מודו שיש גאולת אחישנה אלא שאין היא בכלל 'חובת' הציפייה משום שהחובה היא לצפות ולרצות באופן כללי את ביאתו, על כן נראה דמכיוון שחובה זו הינה מעיקרי האמונה יש חיוב על כל אדם להחמיר¹ ולהכליל בציפייתו גם את גאולת אחישנה היכולה להתרחש בכל רגע.

ויש לצדד כן מטעם נוסף, בהקדם מה שכבר נתבאר (אות ח, י) דיסוד מצוות הציפייה היא היות האדם משתוקק בליבו אל המעלה הרוחנית שבזמן ההוא, ואל מלכות ה' שתתגלה אז. והנה כי כן, בודאי ששורש העבודה כדי להגיע לזה היא לקשור לבבו באמצעות העיון וההתבוננות אל ה' יתברך גופיה גם בלא קשר לסוגיית ביאת המשיח והציפייה לביאתו, ומי שזכה להיות מקושר בבוראו בעבודות אהבתו ויראתו, ממילא הוא מצפה לגאולתו בכל רגע, דכפי עומק הבנתו במהות הגאולה - כן יגדל רצונו בה. ומאחר שעל אהבת ה' וידיעתו לית מאן דפליג

¹ ונראה שיש לצדד להחמיר בזה גם מתוקף ההלכה דספיקא דאורייתא לחומרא (ביצה ג, ב). ולא מבעיא להסוברים דמילתא דאתיא מדברי קבלה דינו כדאורייתא, וא"כ בספק דדברי קבלה נמי יש לומר ספיקא לחומרא, אלא אף אם נימא כהסוברים דדברי קבלה חשיבי רק כדרבנן, מ"מ כיון דכאן לא מיירי בסתם דברי קבלה אלא בעיקרי האמונה שמנאם הרמב"ם עפ"י סברתו לעיקרים בתורה אשר מי שאינו מאמין בהם חשוב כופר ואפיקורוס ואין לו חלק לעוה"ב, וכבר מצינו בכמה דוכתי דמילתא דאתיא מסברא חשיבא כדאורייתא אף שאינה כתובה בתורה ולא בדברי החכמים, אשר משום כך הקשו בגמ' (ב"ק מו, ב) הא למה לי קרא סברא הוא, וכן בפסחים (כא, ב) אמרו 'לא צריך קרא סברא הוא', ע"ש. ומבואר דיתכן שדבר הנלמד מכח סברא חזקה, דהיינו שמכח אותה הסברא מתגלה לנו שכך היא האמת לפנינו יתברך וכך רצונו שנעשה, חשיב כדין תורה. ועי' בשדי חמד (חלק ה, מערכת הסמ"ך כלל סג) בזה.

וכמו כן בענין חובת האמונה בי"ג עיקרי התורה שקבעם הרמב"ם (בפיה"מ לסנהדרין פ"י) לעיקרים עפ"י סברתו שאלו האמיתות הינם עיקרי ויסודות התורה - יש לצדד דגם בהם ניתן להיאמר הכלל דמילתא דאתיא מסברא חשיבא כדאורייתא לענין שיש להחמיר בה מספק, דהסברא נותנת דבדבר עיקרי כל כך, יש לנהוג בספיקו מנהג של תורה.

דכמה ידיע ואהב טפי - מעלי, דמצוות אהבת השם מצווה חיוב גמור מדאורייתא הוא^י, ממילא גם אם נניח לנדון הגדולים בגדרי חובת הציפייה לביאת המשיח, מ"מ מאחר שמחוייב כל אדם לעלות במעלות אהבתו, ממילא נכלל במה שיאהב את ה' גם ההשתוקקות לגאולתו ולגילוי מלכותו עלינו, שיסודם באותה הנקודה. ומי שאינו חש בליבו את הרצון לביאת המשיח ולגאולה ולמעלות דבקות נשמות ישראל בה' שתהיה אז - הרי בע"כ שבלא"ה חסר לו באהבת ה' שהוא חיובא דאורייתא דרמי עליה ועליו לרדוף להשיגה, ואז כבר ממילא תכנס בליבו התשוקה לביאת המשיח באופן היותר מהודר^ט.

דברי סיום בשבח גאולת 'אחישנה'

יג. ובחתימת מאמר זה העוסק בענין ביאת המשיח וחובת הציפייה לביאתו, נאה להזכיר את דברי הגרי"ז ז"ל (חידושי מרן הגרי"ז הלוי החדשות על תנ"ך ואגדה, אות יט) בענין שינוי סדרי הגאולה שבין גאולת 'בעתה' לגאולת 'אחישנה', וז"ל שם, 'ואמר הגר"א דכל דברי חז"ל על ביאת המשיח בפרק חלק, וכן מה שכתבו הנביאים 'אחד מעיר ושנים ממשפחה' (ירמיה ג, יד) - לא נאמר אלא אם כן יהיה הקץ בעתו, משא"כ אם יהיה "אחישנה" לא יהיו כל הדברים הנ"ל. והוסיף מרן דב"אחישנה" לא נאמר שיעור כלל, וכל שיהיה רגע אחד לפני הקץ הרי זה "אחישנה", ולזה צריכים לבקש ולהתפלל כי יהיה לכל הפחות רגע אחד קודם, ע"כ.

ומובא עוד (בחידושי מרן רי"ז הלוי עה"ת, מפי השמועה) בשם הגרי"ז ז"ל, 'דכאשר דיבר מרן רי"ז הלוי מבריסק על הצרות והקשיים שיהיו לעם ישראל ערב הגאולה, שאלו לפניו האם זה הכרח שאמנם כן יהיו הדברים בדווקא, והשיב שאין זה בהכרח, כי יש גם אופן גאולה של 'חלה גם ילדה ציון את בניה' (ישעיה סו, ח), והיינו שהגאולה תבוא בפתאומיות וללא יסורים

יח כמפורש בתורה במקומות רבים בספר דברים, ומהם 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וכו' (ו, ה), וכן ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם וכו' ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו' (י, יב) ועוד רבות (עי' ראשית חכמה שער האהבה פ"א אות ב) שמנאם. ועיקר אהבת ה' הינה חיוב גמור ולא מצווה קיומית, ובביאור הלכה (סימן א, ד"ה הוא כלל, או"ק ד), ובמקומות רבים מאוד נוספים. והנה כידוע, מדרגות רבות ישנן למצוות אהבת השם (עי' רמב"ם הלכות תשובה פ"י הלכה ג), ומאחר שגודל האהבה שבלב כל אדם לה' הוא מן הדברים המסורים ללב ולנשמה - אין לו לאדם אלא לרצות בכל כחו, להתפלל, ולהעתיר בעד נפשו שתזכה לעלות במעלות אלו, ושיבוא מתוך כך לעבודה תמה לפני ה', אמן.

יט ועי' לקמן (מאמר ב) שנתבארה באריכות הדרך לקיים מצוות הציפייה לביאת המשיח, עי"ש. והאמור שם הוא האמור כאן בכלליות, שמיד כשידע ויבין האדם כראוי את חובתו מול ה' ממילא יגיע למידות טובות רבות בעבודה, ובכללן ציפייה מהודרת לגאולת ישראל בביאת המשיח.

והיינו גאולה של "אחישנה" התלויה בנו וכו', והדברים הקשים שנאמרו לא נאמרו אלא באם תהיה הגאולה "בעתה", ע"כ דבריו.

ונראה לפ"ז לפרש כמין חומרי נוסח התפילה הנאמר לאחר סיום תפילת י"ח, 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו וכו' (וראה גם במשנה אבות, פ"ה משנה כג) - דפירושו שאנו מתפללים שנזכה לגאולת אחישנה, וממילא יהיה בימינו, שלא יזכו רק אחד מעיר משנים ממשפחה. וכפי שפירשו הראשונים (ר"ן בשם התוס' את הגמ' בשבת של ציפית לישועה דהיינו שתהיה הישועה בימינו, דאף אם לא הגיע עדיין זמן גאולת 'בעתה' יש לצפות לגאולת 'אחישנה' שיתכן שתהיה בימינו. ויעוי' כמו כן בפירושו פנים יפות עה"ת (שמות ב, כג) שכתב בביאור הלשון שתקנו בתפלה 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים', דר"ל שאנו בוחרים בראייתה כשתהיה ברחמים, עי"ש. והיינו שתפילתנו היא שנזכה לגאולת 'אחישנה' ואז תחזינה עינינו בגאולה, וגם שאז תהיה הגאולה ברחמים, כפי שהובא בשם הגרי"ז ז"ל דגאולת אחישנה יתכן שתהא בלא יסורים וחבלי משיח.

דברי החת"ס שהמשיח נמצא בכל דור

יד. ועוד נאה ויאה להזכיר בזה מה שראיתי בתשו' החת"ס (חלק ו, סי' צח) שכתב דבר נפלא בענין ביאת המשיח וז"ל, 'והנה בהא דביאת בן דוד צריך אני להציע הצעה אחת והוא, כמו שהיה משה רבינו ע"ה שהיה הגואל הראשון נזדקן שמנים שנה ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהיה גואל ישראל, ואפילו כשאמר לו הקדוש ברוך הוא 'לך כי אשלחך אל פרעה' מ"מ סירב ולא רצה לקבל על עצמו - כן יהיה אי"ה הגואל האחרון. ומיום שחרב בהמ"ק מיד נולד אחד הראוי בצדקתו להיות גואל, ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו, ואז יערה עליו רוחו של משיח הטמון וגנוז למעלה עד בוא, וכאשר מצינו בשאול אחר שנמשח באה עליו רוח ממשלה ורוח הקודש אשר מלפנים לא הרגיש בעצמו, כן היה בגואל הראשון וכן יהיה בגואל האחרון, והצדיק הזה בעצמו אינו יודע, ובעונותינו כי רבו כבר כמה וכמה מתו ולא זכינו שיערה עליהם רוחו של משיח, גם כי הם ראויים לכך אבל הדור לא היה ראוי, אולם כשיגיע אי"ה יגלה אליו ה' כמו למשה בסנה וישלחו או לישראל לבד או למלך אחד כמו לפרעה לומר שלח עמי, ע"כ דבריו הנפלאים.

ועיקר הדבר שישנו משיח בכל דור ודור העתיד להתגלות או שלא להתגלות כפי רצון ה' באותו הדור, נראה דכבר מבואר הוא ברמב"ם (הלכות מלכים פי"א הלכה ג) שכתב, 'ואל יעלה על

כ עי' רש"י (קידושין כב, ב ד"ה כמין חומר) דהיינו צרור המרגליות וצרור הבושם התלוי בצואר לתכשיט. ועי' שם גם בתוס' (ד"ה כמין חומר).

דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת וכו", ע"כא.

וכבר הובא כדבר הזה בשם האר"י ז"ל (ספר הליקוטים, ישעיה סימן לח) בזה"ל, 'וכן אמר הרב זלה"ה, כי בכל דור ודור הקב"ה שולח ניצוץ משיח, כדי שאם נזכה יגאלנו, ולהאיר להעולם אם יהיו צדיקים בתורתו, שלא יאבד העולם, או להחזיר לאותו הדור שהוא בו בתשובה אם יהיו רשעים וחטאים, ולקיום הברית ולסבול יסורים על עוון הדור, ובחבורתו ירפא להם, וחזקיהו ע"ה היה ניצוץ אחד משבט יהודה וכו", עכ"ד, והרי לך שני נביאים המתנבאים בסגנון אחד.

יתן ה' שנזכה לגאולתו במהרה בימינו אמן.

כא ואין הוכחה זו תלויה כלל בענין אמיתת משיחותו של בר כוזיבא, כדהשיג הראב"ד (שם) על הרמב"ם וכן בנו"כ הרמב"ם דשקלו וטרו בזה, דמ"מ עיקר הדבר מבואר היטב לשיטת ר"ע ודעימיה שסברו שהוא המשיח וחזינו דלבסוך לא התגלה מפני איזו סיבה, ומוכח שזה הוא המהלך האלוקי בענין ביאת המשיח כמבואר בהדיא בדברי החת"ס הנ"ל והאר"י ז"ל דלקמיה.

